

III.

FAMILJEFÖRSÄKRING — EN SKISS

Av fil. doktor K.-G. HAGSTROEM, Stockholm

DE stora överflödmarginaler, som skapas av den tekniska och organisatoriska utvecklingen, bliva vid en förnuftig övervakning av företagsamheten icke ett privilegierat fåtals egendom, utan leda till en allmän höjning av levnadsstandarden. Överflödmarginalen ger möjlighet till en kulturell uppblomstring. Den tekniska och vetenskapliga civilisation, som karakteriserar västerlandet, har uppstått i ständig växelverkan med den ekonomiska utvecklingen. På näringslivets överflöd lever hela vår bildning och alla våra humanitära inrättningar.

Socialekonomiskt är det önskvärt, att överflödmarginalen i första hand tages i anspråk för vissa säkerhets- och utjämningsanordningar i avsikt att konsolidera själva produktionsprocessen. Endast på detta sätt kan den stabilitet bliva möjlig, som ger oss hopp om att bibehålla den höga levnadsstandarden även för kommande generationer. Någon säkerhet kan naturligtvis här icke komma i fråga, blott en maximal sannolikhet, baserad på vår förvisso mycket ofullkomliga förmåga att profetera om kommande ting. Ett gammalt välkänt krav är en rationell avskrivningsordning för maskiner, hus och dylika produktionselement, vilka äro utsatta för slitning och förstörelse. Avskrivningen kan uppfattas som en dödsfallsförsäkring för det realkapital, som är utsatt för utnötning genom produktionsprocessen. Den är ekvivalent med kravet på fondbildning för mötande av detta slags förluster. Det faller av sig självt, att den måste kompletteras med egentlig försäkring för de skador, mot vilka dylikt skydd kan erhållas.

Inom den kapitalistiska ekonomiens ram måste det produktiva värdet av den mänskliga arbetskraften transformeras till sådan individuell inkomst, som motsvarar de skiftande mänskliga behoven. Eftersom de arbetande äro fria levande människor, måste de arbetsgivande företagens förvärvsbegär kraftigt modifieras med hänsyn till livets krav. Arbetsledarens och kalkylatorns uppgift kompliceras härigenom avsevärt. Den sociala belastningen på produktionen har ständigt stigit, allt ifrån de dagar, då i England de första skyddslagarna för barn- och kvinnoarbete infördes, fram till vår egen tid, när mäktiga fackföreningar genomdriva sina krav, vilka ofta synas stränga. Det är ju nödvändigt, att näringslivets bärkraft inför sådana krav noggrant prövas. Man riskerar eljest, att hela överflödmarginalen tages i anspråk och produktionens ekonomi äventyras.

Mot avskrivningsordningen för realkapitalets del svarar i fråga om den mänskliga produktionsfaktorn allt som rör personförsäkring av de anställda, inklusive pensionering och familjeskydd.

Den sociala belastningen på näringslivet är i stort sett densamma, om utgifterna läggas på företagen eller tagas av de anställdas löner. Den förstnämnda anordningen kan dock stundom administreras billigare. Pensioneringsproblemets lösning har länge fördröjts av ovissheten om vilken väg som skall väljas för arbetarepersonalens räknning. Att detta problem en gång kommer att lösas, och att kostnaderna komma att rymmas inom marginalen, synes antagligt.¹

Reproduktionsproblemet är en annan del av denna frågekomplex. Det är detta, som nu i första hand måste bli föremål för statsmakternas intresse. Det är något av en socialekonomisk paradox, att nativiteten motverkas av sådana socialetiskt önskvärda egenskaper hos ungdomen som sparsamhet och skötsamhet. Maskineriet har helt enkelt låst fast sig på denna punkt, och det kräves en kraftanstängning för att åter få det loss och få hjulen att vrida sig åt rätt håll.

I befolkningsfrågan föreligger möjlighet att välja flera olika vägar, och läget's allvar tvingar oss också att handla. Utredandet kan ej fortgå i oändlighet. Eller rättare sagt: det slutliga utredningsarbetet kan ej komma till stånd förrän möjligheterna något beskrivits och den acceptabla vägen ligger något klarare kartlagd. Det skulle vara för betungande att fullfölja alla tänkbara linjer in i minsta detalj. Det erfordras vad som brukar kallas ett preliminärt beslut.

Belastningen på det produktiva näringslivet för vad som anses vara improduktiva ändamål förefaller mången redan nu vara outhärdlig. Statens kulturbudget har redan före försvarsrestitutionen varit föremål för angrepp från representanter för skattedragarna, och den sociala huvudtitelns stora krav ha tadlats av andra. Nu har en stor skuldsättning nödvändiggjorts, en hård beskattning, som stundom nått konfiskationsgränsen, har trots detta år efter år måst bibehållas, och arbetet för penningvärdets bevarande kommer förmodligen att ytterligare skärpa läget. Under allt detta tryck står näringslivet inför kravet att lösa pensioneringsproblemet, och så anmäler sig befolkningsfrågan med nya jättekrav. Det är ej att undra på, om man känner sig tveksam rörande bärkraften. Skola till skatterna och de sociala omkostnaderna sälla sig familjebidrag såsom nya lönetillägg, synes en bristningsgräns lätt kunna uppnås. En försäkringsmässig *omfördelning* av inkomsterna däremot innebär ingen ytterligare belastning på produktionen. I stället erfordrar den någonting ännu svårare: ett generöst avstående från de ungas och ogiftas sida från en del av den aktuella levnadsstandard, till vilken de nått fram. En sådan uppoffring förutsätter en allvarlig samhällsanda, en patriotism av handling i stället för fraser, en framtidsvilja av hög resning. Det kan tänkas, att tidens allvar gjort vårt folk moget för en sådan handling: i varje fall nödgas jag som stundens tänkta diktator förutsätta det.

Uppdraget att organisera erforderliga familjeförsäkringskassor sy-

¹ Se författarens broschyr »Pensioneringsproblemet», Stockholm (Fritze) 1940.

nes i första hand böra lämnas åt fackföreningarna och motsvarande organisationer för kontorsanställda. För varje slag av arbetare, kännetecknat av en mindre utbredd spridning kring en normalinkomst, måste en särskild kassa med egen bokföring organiseras. För varje anställd beräknar kassan och avlämnar till arbetsgivaren en uppgift om det procentuella avdrag eller det absoluta tillägg, som från och med den första avlöningsdagen efter familjeförsäkringens ikraftträdande skall göras i den anställdes intjänade eller kontrakterade lön. Saldot av avdrag och tillägg debiterar eller krediterar arbetsgivaren familjeförsäkringskassan.

Familjeförsäkringskassans kalkyler skola vara baserade på befolkningsgenomsnittet i fråga om försörjningsplikt. Det bestäms av en central myndighet efter bearbetning av de från samtliga kassor inkomna uppgiftsmaterialet och efter riktlinjer, som bestämts en gång för alla. Debiteringar och krediteringar från de enskilda arbetsgivarna sammanföras i kassorna för grupper av anställda över hela riket. Utjämning mellan kassorna sker på statens bekostnad. Speciellt får staten vidkännas den ökning av verksamhetens förlustsaldo, som successivt bör uppkomma genom försörjningspliktens ökning på grund av stigande nativitet.

I viktsiffrorna för fördelningen böra, såsom förut framhållits, förutom de försörjda barnen även åldriga föräldrar och andra — särskilt sjuka — anhöriga medräknas. Beträffande barnen undvikes att fixera en bestämd åldersgräns, vid vilken varje barns inverkan på fördelningen plötsligt skall upphöra. Den belastning av ekonomin, som tidigare föranletts av de vuxna barnen, motiverar, att även för dessa en mindre viktskoefficient bibehålles.

Familjelöneutjämningen i denna form begränsas till de organiserade anställda. I övrigt överlåtes det till arbetsgivarna att för enskilda anställda i möjligaste mån tillämpa liknande principer. Detta gäller närmast chefsbefattningar och kulturella tjänster. Staten har naturligtvis att själv föregå med gott exempel. På samma gång som familjeförsäkringen träder i funktion genomföres motsvarande reglering för alla statslöner. Det blir här ofrånkomligt med lönesänkning för ogifta och för kvinnor och barnlösa, något som bör övertyga läsaren om att vad som ter sig så enkelt som åtgärd på papperet i verkligheten måste betecknas som något av en ekonomisk revolution. Allt kommer emellertid an på hur stor del av inkomsten familjelöneregleringen antages omfatta. För arbetarlönerna tvingas man att låta en ganska avsevärd bråkdel av lönen deltaga i clearingen, om åtgärden skall kunna medföra åsyftad effekt. Samma bråkdel bör bibehållas för de lägsta medelklassinkomsterna, men för högre inkomster i någon mån avlösas av skattefördelning efter försörjningsbörda samt slutligen principiellt avslutas av en högsta absolut gräns. De närmare detaljerna erfordra naturligtvis en grundlig utredning och förberedelse. Högre löner i enskild tjänst bliva förmodligen automatiskt reglerade på samma sätt som statslönerna.

Innan det genom clearingen åstadkomna familjetillägget utbetalas, bör arbetsgivaren tillförbindas att i förekommande fall göra avdrag

med sjukkassepremien och med premien för en tillräckligt omfattande och tillräckligt protektiv livförsäkring av godkänd typ. Det är nämligen ytterst viktigt, att familjerna beredas möjlighet att i första hand erhålla ett tillfredsställande skydd mot försörjarens sjukdom och död. Är en tillfredsställande familjepensionering redan ordnad genom arbetsgivarens försorg, bortfaller behovet av denna anordning. I flertalet företag saknas emellertid pensionsförsäkring, och försäkringsskyddets ordnande åvilar den enskilde arbetaren personligen. I samband med familjelöneregleringen bör man dock ej försumma att stödja en sund enskild pensionering genom organisatoriska anordningar, i den mån detta låter sig göra. Man kan därvid hoppas att kunna påverka kvaliteten av försäkringsskyddet, vilken genom den enskilda livförsäkringsackvisitionen sällan kan hållas uppe på en önskvärd maximinivå, åtminstone när det gäller de lägre inkomstagarna.

Det ligger nära till hands att generalisera familjekassornas uppgift till att även omfatta hela pensioneringsproblemet. Den skulle då allmänt kunna definieras såsom den biologiskt betingade transformationen av det mekaniska lönesystem, vilket är baserat på likalönsprincipen. Den arbetande människan är icke en maskin, utan en levande organism, vars reproduktion, vila och åldrande följer biologiska lagar, skilda från dem, som gälla för maskinernas tillvaro.

När mitt votum i det aktuella läget inskränkt sig till att yrka på partiell familjelönereglering och stödåtgärder för familjernas dödsfallsskydd, under det att huvuddelen av pensioneringsproblemet alltjämt syntts mig böra ställas på framtiden, så är det huvudsakligen därför, att en strävan efter en fullständig lösning av det biologiska transformationsproblemet skulle kunna leda till att hela befolkningsfrågan bleve uppskjuten *ad kalendas graecas*.

Familjelönetransformationen har här tänkts begränsad till löntagare, under det att fria yrken och självägande jordbrukare lämnats utanför. Det må emellertid observeras, att transformationen har en tydligt försäkringsmässig karaktär, i det att den unges löneavdrag motsvaras av lönetillägg när han blivit äldre och bildat familj. Svårigheten att tillämpa samma försäkringsschema på ett fritt yrkesutövare — låt oss säga de praktiserande läkarnas — beror uteslutande på svårigheten att garantera den allmänna anslutningen. Kan man genom en frivillig sammanslutning åstadkomma en tillräckligt säker grundval för fördelningen — något som försäkringstekniskt innebär, att sammanslutningen anses kunna övertaga ansvaret för den premiereserv, som möjliggör utbetalning av ersättningsbelopp redan till den nuvarande generationen av familjeförsörjare — skulle schemat vara användbart även för dessa fall. Det erfordrar emellertid ett fullt frivilligt accepterande av en gemensam skuld. Vad som framför allt gör denna anordning tvivelaktig är osäkerheten om att kontrahenterna skola kunna bringas att fullt inse betydelsen av de förpliktelser, som sammanslutningen åtager sig. Utträde ur en familjelönekassa kan endast ske mot erläggande av medlemmens andel i det gemensamma skuldbeloppet.